

Сергій КУРБАТОВ

доктор філософських наук, професор
кафедри соціології Київського
національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, радник президії
НАПН України

Ключові слова: галузеві міжнародні університетські рейтинги, науки про освіту, індикатори галузевих міжнародних університетських рейтингів, навчання, узагальнений міжнародний рейтинг у галузі наук про освіту.

У статті розглядається, як оцінюються науки про освіту у провідних міжнародних університетських рейтингах. Відповідному аналізу піддані індикатори, що використовуються для оцінки наук про освіту у Шанхайському рейтингу (Shanghai Ranking), рейтингу QS (QS World University Rankings) та рейтингу THE (THE World University Rankings). Увага акцентується на тому, що університети, програми яких у галузі наук про освіту визнаються найкращими у світі, не завжди входять до топової частини відповідних загальноуніверситетських рейтингів. Висловлено гіпотезу, що причиною цього може бути недостатня увага про-

УДК 378.4

DOI 10.31392/NPU-VOU.2021.3(82).02

**ГАЛУЗЕВІ
МІЖНАРОДНІ
УНІВЕРСИТЕТСЬКІ
РЕЙТИНГИ:
У ПОШУКАХ
МЕХАНІЗМУ
ОЦІНКИ ЯКОСТІ
НАУК ПРО ОСВІТУ**

© Курбатов С., 2021

відних міжнародних університетських рейтингів до оцінки такого сутнісного складового університетської місії, як процес навчання. Це обумовлено тим, що увага провідних університетських рейтингів зосереджена на оцінці дослідницької діяльності університетів. Також наведені останні результати провідних галузевих міжнародних університетських рейтингів у галузі наук про освіту. Відзначається, що укладачі провідних міжнародних університетських рейтингів (Шанхайського, QS та THE) на даний момент не розробили спеціальну методологію для оцінювання наук про освіту, а лише адаптували до цієї галузі існуючі методології загальноуніверситетського оцінювання.

Постановка проблеми та її актуальність. Упродовж останніх двох десятиліть міжнародні університетські рейтинги перетворилися на потужний фактор освітньої політики як на глобальному, так і на національному рівні. І традиційні лідери національного простору вищої освіти, і амбітні «молоді» заклади вищої освіти орієнтуються на їх індикатори задля того, щоб скерувати інституційний розвиток у відповідності із сучасними тенденціями та заявити про себе на світовому рівні. Однак загальна оцінка університету часом нагадує «середню температуру по лікарні», адже заклад вищої освіти, наприклад, може мати потужну та якісну підготовку у галузі природничих наук, і слабку – у галузі соціально-гуманітарних дисциплін, і навпаки. Мабуть тому в останні роки провідні міжнародні університетські рейтинги, поряд із загальним рейтингом університетів, активно розробляють рейтинги по галузям знань, які оцінюють конкретні напрямки підготовки майбутніх фахівців. У даному випадку нас цікавить методологія оцінки наук про освіту у подібних рейтингах.

Мета цієї статті – проаналізувати, як оцінюються науки про освіту в провідних міжнародних університетських рейтингах.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні університетські рейтинги стали впродовж останніх п'ятнадцяти років популярною темою серед іноземних та вітчизняних дослідників. Як афористично висловився ще в 2011 році один із провідних світових експертів у цій галузі, Філіп Альтбах, «настав час рейтингів» [5]. Ґрунтовний аналіз літератури, присвяченої міжнародним університетським рейтингам, їх теорії та методології розробки, був зроблений мною у монографії «Феномен університету в контексті часових та просторових викликів» [4], а також у кількох статтях (наприклад, [2], [4]) та аналітичних матеріалах [1]. Інституційним стратегіям університетських підрозділів, зосереджених на навчанні та дослідженнях у галузі наук про освіту в контексті університетських рейтингів, присвячена нещодавно надрукована стаття Марсела Маркеса та Джустин Пауел [6]. Варто зазначити обмежену кількість статей, присвя-

чених безпосередньо галузевим міжнародним університетським рейтингів, переважно вони аналізуються як складова загальної теорії та методології університетських рейтингів. Ми ж у даній статті зосередимо увагу саме на галузевих міжнародних університетських рейтингах та методології оцінювання наук про освіту в їх межах.

У першому з авторитетних університетському рейтингу, Шанхайському, який з'явився у 2003 році [11], існує Глобальний рейтинг академічних дисциплін (Global Ranking of Academic Subjects – GRAS) [12]. У цьому галузевому рейтингу науки про освіту ((Education) почали розраховувати із 2017 року. Тут вони розглядаються як частина соціальних наук. У цілому, методологія GRAS є універсальною, тому і науки про освіту, і хімія та фізика, і біотехнології, і комп'ютерні науки та інженерія, і стоматологія та науки про ротову порожнину оцінюються тут крізь призму одних і тих же самих універсальних індикаторів із відповідними ваговими коефіцієнтами. До розрахунків GRAS у 2021 році допускалися лише освітні програми університетів, які подолали впродовж 2015–2019 року певний поріг публікацій, який залежить від відповідної галузі знань за версіями науко метричних баз даних Web of Science та InCites. У випадку наук про освіту цей поріг мав значення 50. Із 54 предметних категорій, що містить наукометрична база даних Web of Science, до сфери наук про освіту віднесено три: 1) освіта та освітні дослідження (Education & Educational Research); 2) наукові дисципліни у галузі освіти (Education, Scientific Disciplines); 3) спеціальна освіта (Education, Special). У результаті оцінки друкується список із 500 кращих світових університетів у галузі наук про освіту [13].

Індикатори, відповідно до яких розраховується GRAS, орієнтовані на п'ять основних компонентів: 1) дослідницький результат; 2) дослідницький вплив; 3) міжнародне співробітництво; 4) дослідницька якість та 5) міжнародні академічні нагороди. Для оцінки дослідницького результату рахується кількість надрукованих у 2015–2019 році статей у журналах пер-

шого кварталу наукометричних баз даних Web of Science та InCites. Ваговий коефіцієнт цього показника становить 150. Дослідницький вплив оцінюється через нормалізований за категоріями індекс цитування (Category Normalized Citation Impact – CNCI). Він розраховується на основі співвідношення індексу цитувань надрукованих статей до середнього індексу цитувань надрукованих статей у даній галузі за період 2015–2019 років. Ваговий коефіцієнт цього показника становить 50. Міжнародне співробітництво оцінюється на основі співвідношення статей, надрукованих у співавторстві хоча б з одним іноземним автором до загальної кількості статей, надрукованих співробітниками університету в даній галузі за відповідний період. Ваговий коефіцієнт цього показника становить 10. Дослідницька якість оцінюється за кількістю статей, надрукованих у провідних світових журналах даної галузі у 2015–2019 році. Провідні журнали визначаються на основі результатів Опитування з питань академічної досконалості Шанхайського рейтингу (ShanghaiRanking's Academic Excellence Survey). Цікаво, що в галузі наук про освіту в 2021 році набрали бали можна лише за публікації в шести журналах – American Educational Research Journal, Review of Educational Research, Educational Researcher, Teaching and Teacher Education, Journal of Teacher Education, Journal of Research in Science Teaching. Ваговий коефіцієнт цього показника становить 100. Такий показник, як міжнародні академічні нагороди в галузі наук про освіту, у 2021 році не враховувався, тобто визнані міжнародні нагороди в галузі наук про освіту не були ідентифіковані укладачами рейтингу GRAS [14].

У 2021 році переможцем рейтингу GRAS у галузі наук про освіту став Гарвард, який отримав 280,7 балів, на другому місці із 263,7 балів – Університет штату Мічиган, а третє місце із 254 балами посідає Університет Вандербільта. Четверте та п'яте місця із 252,7 та 245,8 балів відповідно посідають Університет Мічигану в Анн-Арборі та Техаський університет в Остіні. На шостому місці з показником 237,8 балів знаходиться

Стенфорд, а на сьомому місці з 237,8 балів – Університет Вашингтону. Усі сім найкращих університетів за версією рейтингу GRAS у галузі наук про освіту розташовані в США. На восьмому місці знаходиться нідерландський Утрехтський університет із показником 228,7 балів. Дев'яте місце з 226,2 балів посідає американський Університет Вісконсину в Медісоні, а на десятому місці з показником 225,3 бали знаходиться канадський Університет Торонто. З першою десяткою загальноуніверситетського Шанхайського рейтингу 2021 року тут збігається лише 2 університети. Усього до рейтингу GRAS у галузі наук про освіту в 2021 році увійшли університети 42 країн. Українські університети в цьому рейтингу не представлені [13].

Тепер розглянемо, як оцінюється якість підготовки в галузі наук про освіту та тренінгову діяльність (Education & Training) в іншому авторитетному міжнародному університетському рейтингу – рейтингу QS, який з'явився ще у 2004 році [7]. Наголосимо, що це – лише одна з 51 галузі знань, які оцінювалися в цьому рейтингу в 2021 році. Загалом методологія рейтингу QS по галузях знань була сформована у 2017 році, але цього року вона зазнала певних коригувань. Як і у випадку з Шанхайським рейтингом GRAS, вона є універсальною, тобто поширюється на всі галузі [10].

Що це за індикатори? Їх усього чотири. *По-перше*, це академічна репутація даної галузі знань, яка є результатом глобального опитування експертів. Експертам пропонується назвати 10 кращих університетів у відповідній галузі знань у їх країні, і 30 кращих університетів у світі. Для розробки рейтингу в 2021 році були враховані відповіді більш ніж 100 тисяч експертів. *По-друге*, це глобальне опитування роботодавців щодо якості знань випускників відповідної галузі. Роботодавцям також пропонувалося назвати 10 кращих університетів у відповідній галузі знань в їх країні і 30 кращих університетів у світі. Були враховані дані більш ніж 50 тисяч респондентів. *По-третє*, це індекс цитування в перерахунку на наукову статтю. Враховуються статті, які індексуються наукометричною

базою даних SCOPUS упродовж останніх п'яти років. І, нарешті, *по-четверте*, це індекс Гірша, який був запропонований американським професором Хохе Гіршем у 2005 році для оцінки дослідницької продуктивності вчених. За допомогою цього індексу можна оцінювати не лише індивідуальну продуктивність, а й колективну продуктивність відповідного університету, зокрема і в певній галузі знань [10].

Які ж університети стали лідерами рейтингу QS у галузі наук про освіту та тренінгову діяльність у 2021 році? Абсолютним переможцем рейтингу із загальним балом 95,2 став британський Університетський коледж Лондона. На другому місці із загальним балом 90,8 заходиться американський Гарвард. І практично поруч із ним знаходиться канадський Університет Торонто, який набрав 90,5 балів. Четверте і п'яте місця посідають британський Оксфорд та американський Стенфорд, які мають, відповідно, 89,9 та 89,6 балів. Шосте місце займає британський Кембридж із 87,6 балів, а на сьомому місці – Гонконзький університет, який у галузі наук про освіту та тренінгову діяльність набрав 86,4 бали. На восьмому місці американський Берклі з показником 85,4 бали, а на дев'ятому – Наньянський технологічний університет із Сінгапура, який набрав 84,7 бали. Завершує десятку кращих світових університетів у галузі наук про освіту канадський Університет Британської Колумбії з показником 84,5 бали. Як бачимо, на відміну від рейтингу GRAS у галузі наук про освіту, в якому перша десятка представлена виключно американськими, а також нідерландським та канадським університетами, у першій десятці рейтингу QS у галузі наук про освіту маємо значно більше країн. Тут представлені британські, американські, канадські університети, а також по одному університету із Гонконгу та Сінгапуру. П'ять університетів першої десятки цього рейтингу входять до першої десятки загальноуніверситетського рейтингу QS у 2021 році. Взагалі в цьому рейтингу присутні університети 50 країн. На жаль, українські університети в рейтингу QS у галузі наук про освіту у 2021 році відсутні, а ось, наприклад, маленька Естонія представлена двома універ-

ситетами, які знаходяться у категорії 150–200 (Тартуський університет) та 251–300 (Талліннський університет) [9]. Чи є в нас шанси наздогнати Естонію?

Третім авторитетним міжнародним університетським рейтингом вважається рейтинг THE або THE World University Rankings [15]. Його укладачі, починаючи із 2018 року теж розраховують галузевий міжнародний університетський рейтинг у галузі наук про освіту [16]. Ця галузь охоплює такі напрямки, як: освіта, підготовка вчителів та освітні академічні студії. Рейтинг розраховується на основі 13 індикаторів, які розбиті на п'ять груп та використовуються у загальноуніверситетському рейтингу THE. Ваговий розподіл між відповідними п'яти групами щодо рейтингу в галузі наук про освіту наступний: 1) навчання: освітнє середовище – 32,7%; 2) дослідження: обсяг, надходження і репутація – 29,8%; 3) цитування: впливовість дослідження – 27,5%; 4) міжнародне співробітництво: співробітники, студенти та дослідження – 7,5%; 5) прибуток від промисловості: інновації – 2,5% [17].

У 2021 році переможцем рейтингу THE у галузі наук про освіту став американський Стенфорд, який отримав 92 бали. На другому і третьому місці, відповідно, британський Оксфорд із 89,9 балами та американський Гарвард із 89,7 балами. Четверте місце посідає американський Берклі з показником 89,3 бали, а п'яте – Гонконзький університет із 87,9 балами. На шостому місці британський Кембридж, який має 85,4 бали, а на сьомому – китайський Університет Цінхуа із 84,8 балами. На восьмому місці Університет Каліфорнії в Лос-Анджелесі, який отримав 82,7 балів, а на дев'ятому – Університет Мічигану в Анн-Арборі з 82,2 балами. Завершує провідну десятку світових університетів у галузі наук про освіту за версією рейтингу THE Університет Вандербільта з 81,1 балом. Із першою десяткою загальноуніверситетського рейтингу THE тут збігається п'ять університетів. Загалом представлені університети 58 країн. Українські університети в цьому рейтингу теж відсутні [16].

Висновки. Отже, міжнародні університетські рейтинги в галузі наук про освіту є відносно новим компонентом провідних глобальних систем рейтингового оцінювання (Шанхайського, QS та THE). Необхідно зазначити відсутність у всіх трьох рейтингах спеціальної методології для оцінки наук про освіту. Цей факт можна розглядати в контексті неналежної уваги до оцінки процесів викладання та навчання в провідних міжнародних університетських рейтингах. Наразі ж мова йде лише про адаптацію вже відпрацьованої методології загальноуніверситет-

ського оцінювання до певної галузі знання, зокрема і наук про освіту. Тож можна прогнозувати появу в найближчі роки специфічної методології для оцінювання як наук про освіту, так і відповідних інституційних підрозділів. На нашу думку, варто було б активізувати подібні дослідження і в Україні, адже педагогічні університети та інші інституції становлять значну частину вітчизняної системи освіти та суттєво впливають на розвиток суспільства як на регіональному, так і на національному рівні, забезпечуючи для нашої країни успішне та безпечне майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Курбатов, Сергій.** Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації: проблема якості // Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо стратегій вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: препринт (аналітичні матеріали) (ч. 1) / за ред. В. Зінченка. Київ: ІВО НАПН України, 2018. С. 48–66.
2. **Курбатов, Сергій.** Сучасні методологічні підходи до розробки університетських рейтингів // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. 2018. № 2 (99). С. 37–42.
3. **Курбатов, С.** Феномен університету в контексті часових та просторових викликів: монографія. Суми: Університетська книга, 2014. 262 с.
4. **Курбатов, С.** Університетські рейтинги та проблема оцінки якості викладання та навчання // Вища освіта України. 2018. № 4. С. 25–29.

REFERENCES

1. **Kurbatov, Sergiy.** (2018) Strategies of Higher Education in Situation of Internationalization: the Problem of Quality // Analyses of Leading National and Foreign Experience Regarding Strategies for Internationalization for Sustainable Development (Analytical Materials) (Part 1) / Editor V. Zinchenko. Kyiv: IHE NAES of Ukraine, pp. 48–66.
2. **Kurbatov, Sergiy.** (2018) Contemporary Methodological Approaches to the Development of University Rankings // Pedagogy and Psychology. Visnyk of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, no. 2 (99), pp. 37–42.
3. **Kurbatov, S.** (2014) Phenomenon of University in the Context of Temporal and Spatial Challenges. Sumy: Universitetska kniha, 262 p.
4. **Kurbatov, S.** (2018) University Rankings and the Problem of Quality Assurance of Teaching and Learning Processes // Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education in Ukraine], no. 4, pp. 25–29.
5. **Altbach, P.** (2011) "Rankings Season Is Here" // International Higher Education, no. 62, pp. 2–5.
6. **Marques, M., Powell, J.J.W.** (2020) Ratings, rankings, research evaluation: how do Schools of Education behave strategically within stratified UK higher education? // High Educ, no. 79, pp. 829–846.
7. QS World University Rankings. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>
8. QS World University Rankings by Subject. URL: <https://www.topuniversities.com/subject-rankings/2021>
9. QS World University Rankings by Subject: Education and Training. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2021/education-training>
10. QS World University Rankings By Subject: Methodology. URL: <https://www.topuniversities.com/subject-rankings/methodology>
11. Shanghai Ranking. URL: <http://www.shanghairanking.com/index.html>
12. ShanghaiRanking's Global Ranking of Academic Subjects. 2021. URL: <http://www.shanghairanking.com/rankings/gras/2021>
13. ShanghaiRanking's Global Ranking of Academic Subjects. Education. 2021. URL: <http://www.shanghairanking.com/rankings/gras/2021/RS0506>
14. ShanghaiRanking's Global Ranking of Academic Subjects Methodology 2021. URL: <http://www.shanghairanking.com/methodology/gras/2021>
15. THE World University Rankings. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>
16. THE World University Rankings by Subject: Education. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/subject-ranking/education>
17. THE World University Rankings by Subject: Education Methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings-2021-subject-education-methodology>